

ROMANIEN REITIT
Romanikulttuurin vaikutus
kulttuuriympäristöön

Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisu 1
www.kulttuuriperintokasvatus.fi

TEKIJÄT

Hanna Virén, Lari Peltonen ja Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura ry.

LÄMPIMÄT KIITOKSET KOMMENTEISTA

Tutkija Risto Blomster (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura),
asiantuntija Satu Blomerus (Opetushallitus) ja
toimistoapulainen Marita Korp (Opetushallitus).

SISÄLLYS

ROMANIKULTTUURIN VAIKUTUS KULTTUURIYMPÄRISTÖÖN	4
KIERTÄVÄT ROMANIT.....	6
OMPELIJA-ELLI: EVAKKOLAPSESTA SUUREN SUVUN VANHIMMAKSI	8
PITKÄÄN PAIKALLA PYSYNEET ROMANIT	10
ROMANIKODIT	12
ROMANINAISET	14
ROMANIMIEHET.....	16
ROMANIT MAASEUDULLA	18
ROMANIT KAUPUNGEISSA.....	20
INFOPAKETTI OPETTAJALLE SUOMEN ROMANEISTA.....	22
LÄHTEET	28

ROMANIKULTTUURIN VAIKUTUS KULTTUURIYMPÄRISTÖÖN

Kulttuuriympäristökasvatus

Kulttuuriympäristökasvatus auttaa oppilasta havainnoimaan kulttuurisia kerrostumia arkisissakin paikoissa sekä arvostamaan lähiympäristöään ja kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita. Tavoitteena on sytyttää innostus kulttuuriperintömme säilyttämiseksi myös tuleville sukupolville.

Euroopan rakennusperintöpäivät – European Heritage Days

Euroopan rakennusperintöpäivien (European Heritage Days) tarkoituksena on lisätä tietoa kulttuuriperinnön monimuotoisuudesta ja erityisesti rakennetusta ympäristöstä sen osana. Euroopan neuvoston ja Euroopan komission aloitteesta Euroopan rakennusperintöpäiviä vietetään Euroopan kulttuurisopimuksen allekirjoittaneissa 50 valtiossa. Joka syksy arviolta 20 miljoonaa ihmistä osallistuu rakennusperintöpäivien monenlaisiin tapahtumiin. Paikallisten toimijoiden järjestämissä tapahtumissa levitetään tietoa rakennetusta ympäristöstä ja lisätään näin rakennusperinnön tuntemusta ja arvostusta.

Kulttuurien reitit

Euroopan rakennusperintöpäivien 2011 teemana on Kulttuurien reitit – kulttuurien näkyminen ympäristössämme ja perinteiden välittyminen erityisesti rakennetun ympäristön kautta. Romanien reitit -aineisto kertoo tarinan yhden vähemmistökulttuurin vaiheista ja vaikutuksista suomalaiseen kulttuuriympäristöön.

Romanien reitit -aineisto haastaa oppilaan soveltamaan tietojaan ja kohtaamaan omat asenteensa ja ennakkoluulonsa. Aineistossa kerrotaan Suomen romanien vaiheikkaasta historiasta. Menneisyyteen tutustumalla oppilas pystyy havainnoimaan kulttuuriympäristöämme ja rakennusperintöämme monitahoisesti ja ymmärtämään paremmin myös nykypäivää.

Romanien reitit -oppimateriaalipaketti romanikulttuurin vaikutuksista kulttuuriympäristöön

Peruskoulun vuosiluokille 7–9 tarkoitettua Romanien reitit -oppimateriaalia voi käyttää joko internetissä, tai opettaja voi vaihtoehtoisesti tulostaa

tehtävä sivut oppilaille. Aineisto koostuu seitsemästä kokonaisuudesta. Jokaiseen kokonaisuuteen liittyy kolmenlaisia kysymyksiä: *tietokysymyksiä* (joihin vastaukset löytyvät suoraan aineistosta), *tunnekysymyksiä* (jotka vaativat pohdintaa ja tiedon soveltamista) sekä *omakohtaisia kysymyksiä* (jotka syventävät käsittelyä oppilaan omaan elämään liittyväksi). Aineistoa voi käyttää esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

1. Ryhmätyö: Oppilaat jakautuvat seitsemään ryhmään (jos käytössä ei ole tietokoneita, voidaan aineisto printata ja jättää pois kohta ”Romanimiehet”, joka vaatii internetyhteyttä) ja vastaavat kysymyksiin. Vastaukset esitellään koko luokalle.
2. Pikapisteet ryhmissä: Luokka jaetaan seitsemään ryhmään, joille opettaja on valikoinut sopivat kysymykset etukäteen. Kussakin pisteessä vietetään oppitunnin pituudesta riippuen esimerkiksi 10 minuuttia, kunnes ryhmä vaihtaa seuraavalle pikapisteelle.

Tervetuloa romanien reiteille!

*Eteläpohjalainen Palmrothien perhe Kauhajoella vuonna 1968.
Valokuvaaja Pekka Laaksonen (SKS KRA).*

KIERTÄVÄT ROMANIT

Romanit ovat kielellinen ja kulttuurinen vähemmistö, ja heitä asuu ympäri maailmaa. Kautta historiansa suuri osa romaneista on ollut liikkuvaista kansaa, mistä johtuen heillä ei ole ollut vakituista kotia ja asuinpaikkaa. Kiertämisen on ajateltu kuuluvan romanien tapoihin ja perinteisiin. Syynä kiertämiseen ovat kuitenkin olleet lähinnä käytännön syyt. Suomessa romanien harjoittamat elinkeinot, kuten kaupankäynti, hevostenhoito ja maataloissa tapahtuvat tilapäistyöt vaativat liikkumista eikä asuntojenkaan saanti ollut helppoa. Kotiseudulla on kuitenkin suuri merkitys romaneille ja viimeinen leposija halutaan usein siltä paikkakunnalta, jossa romani on syntynyt ja kasvanut.

Kiertävillä romaneilla oli 1900-luvun maaseutuyhteiskunnassa vakiintuneita kulkureittejä, joiden varrella olevissa maalaistaloissa he säännöllisesti yöpyivät. Samalla he tarjosivat paikallisille asukkaille ammattitaitoaan esimerkiksi hevosenhoidossa ja heinätöissä sekä hankkivat ansioita myymällä käsitöitä.

Välillä romanit yöpyivät myös ulkosalla, omatekoisissa teltoissaan. Teltan runko rakennettiin taipuisista vitsoista ja se katettiin paperisäkeillä, tervapahvilla tai muulla vastaavalla materiaalilla. Kesällä teltassa oli lämmin, mutta sateella kaikki kastuivat. Kiertävien romanien koko omaisuus kulki heidän mukanaan, usein hevosen ja kärryjen kyydissä.

Romanit kulkivat lähinnä oman tai naapuripitäjien alueilla – sitä laajemmalla alueella, mitä enemmän alueella oli romaneja kulkemassa. Kulkiessaan he kertoivat uutisia eteenpäin ja toimivat siten tärkeinä tiedottajina alueen tapahtumista. Taloihin he veivät mukanaan osansa ruoasta. Lapset eivät päässeet aina kouluun, koska vakituista asuinpaikkaa ei ollut.

Talvisodan sytyttyä vuonna 1939 Suomi menetti Karjalan alueen Neuvostoliitolle. Koska suuri osa Suomen romaneista oli asunut Karjalassa, joutuivat he muiden suomalaisten tavoin lähtemään evakkoon Suomen uusien rajojen sisäpuolelle. Romanien asuttamista uusille alueille ei kuitenkaan pidetty vakavana huolenaiheena, sillä heidän ajateltiin elävän muutenkin jatkuvassa liikkeessä. Tämän takia romanien leirejä alkoi syntyä suurten kaupunkien liepeille, esimerkiksi Helsingin Malmille, Kouvolaan, Lappeenrantaan ja Etelä-Pohjanmaalle. Olosuhteet ”telttapaikoilla” olivat ankeat, mutta elämä oli sosiaalista ja yhteisöllistä.

Karjalasta evakoiksi lähteneistä kaikista heikoimmassa asemassa olivat romanievakot, joita ei haluttu vakiinnuttaa uusille sijoituspaikoilleen. Romanit saivat vielä ennen talvisotaa leipänsä itse luomiensa verkostojen kautta, joissa liikkuen he harjoittivat elinkeinojaan. Omat alueet kulkemiselle

olivat muotoutuneet vuosien aikana, eikä uusilla asuinseuduilla näitä tietenkään ollut.

Kannaksen romaneja 1930-luvulla. Valokuvaaja Toivo Talvi (SKS KRA).

Maja-asumus. Valokuvaaja Karl von Schoultz (ilm. 1950-luku) (SKS KRA).

TIETOKYSYMYKSET:

- Kuinka kiertävät romanit hankkivat elantonsa?
- Miksi romanit päätyivät sodan jälkeen asumaan leireille?
- Pohdi, miksi ihmiset nykyään kiertävät ja liikkuvat paikasta toiseen?

TUNNEKYSYMYKSET:

- Mitkä ovat kiertävän elämäntyylin hyvät ja huonot puolet?
- Mistä kaikesta romanit joutuivat luopumaan lähtiessään evakkoon?
- Kuvassa havumajan kupeessa on matkalaukku. Mitä se sisältää? Huomioi vastauksessasi romanikulttuurin vaikutus (muun muassa siisteyden merkitys, perhekeskeisyys, perinteiset ammatit hevosten, maatalouden ja käsitöiden parissa).

OMAKOHTAISET KYSYMYKSET:

- Jos joutuisit jättämään kotiseutusi, mitä kaipaisit eniten?

OMPELIJA-ELLI: EVAKKOLAPSESTA SUUREN SUVUN VANHIMMAKSI

Elli ”Ompelija-Elli” Palm syntyi Viipurissa vuonna 1933 ja asui siellä lapsuutensa. Ellin isä työskenteli satamassa ja rakennuksilla, äiti povasi ja ”pyysi”, eli kulki talosta taloon ennustamassa pientä palkkiota vastaan.

Kuusivuotiaana Elli joutui perheensä kanssa lähtemään Viipurista evakkoon talvisotaa pakoon. Elli on kertonut lähdöstä myöhemmin näin: ”Me lähetettiin kävelemällä sieltä Viipurista ja käveltiin Mikkeliin. Isä vaihto hevosen lapikkailla matkalla, mutta ei meillä ollu kärriä eikä mitään. Talutettiin sitä hevosta. Se oli äkkilähtö, ei meillä tullu mitään mukaan. Sanottiin vaan että mennään vähäksi aikaa pois.”

Ellin isän joutuessa armeijan palvelukseen perhe siirrettiin maalaistaloon, jossa naiset ja lapset osallistuivat talon arkisiin askareisiin. Elämä maalaistalossa oli hyvää. Kuitenkaan neljän Mikkelin vuoden aikana Ellin perheellä ei ollut vakituista asuinpaikkaa eikä Elli kyennyt käymään koulua täysipainoisesti. Ellin ollessa 10-vuotias Palmin perhe muutti Lahteen. Sieltäkään ei löytynyt pysyvää asuinpaikkaa, joten Elli ei voinut käydä koulua.

Ellin perheen muuttaessa Helsinkiin ei pääkaupungissa ollut vasta kuin muutamia romaniperheitä. Helsingissä Ellin perhe asui ensin Malmilla paikallisten romanien luona. Helsingistä Elli Palm löysi kaupungin palveluksessa työskentelevän Väinö Hagertin ja he menivät naimisiin ja saivat kahdeksan lasta.

Sodan jälkeen romanien määrä Helsingissä alkoi kasvaa. Evakkoromanit joutuivat 1950-luvulla asumaan jopa teltoissa asunnonpuutteen takia. Helsingin Puistolassa sijainneessa romanileirissä asumisen Elli kertoo olleen mukavaa, perheet asuivat sovussa. Teltta oli taivuteltu koivujen varaan ja katettu pahvilla sekä oksilla. Talvisin teltassa oli myös pieni kamiina.

Teltassa asumisen jälkeen Palmin perheen asuinolot alkoivat parantua, vaikka asuntoa piti usein vaihtaa ja ne olivat vaatimattomia. Yli kymmenen henkilön perhe asui yhden huoneen asunnossa. Taloissa oli talvisin niin kylmä, että vuodevaatteet saattoivat jäätyä kiinni lattiaan. Lopulta Ellin perhe muutti Helsingin Kontulaan kotiin, jossa Elli Palm edelleen asuu.

Lempinimensä ”Ompelija-Elli” Elli on saanut toimiessaan yli 40 vuotta kuuluisana romanivaatteiden tekijänä. Vuonna 2010 Elli Palm palkittiin Vanhus- ja lähimmäispalveluliiton Vuoden isovanhempi -palkinnolla. Perusteluissa korostettiin sitä, että huolimatta kovasta elämästään Elli on onnistunut kasvattamaan laajan jälkeläisten joukon, joka muodostaa romaneille tyypilliseen tapaan tiiviin sukulaisverkoston. Vaikka Elli jäi

hiljattain leskeksi, pitävät lapset, lapsenlapset ja muut sukulaiset huolen, ettei hän ole koskaan yksinäinen.

Elli Palm istuu kunniakirjansa kanssa. Valokuvaaja Kari Uittomäki.

TIETOKYSYMYKSET:

- Millaisissa erilaisissa paikoissa Elli on asunut elämänsä aikana?
- Minkä takia Elli ei voinut käydä koulua lapsena täysipainoisesti?
- Pohdi, miksi ihmiset joutuvat nykyään lähtemään kotiseudultaan ja jättämään kotinsa?

TUNNEKYSYMYKSET:

- Miltä sinusta tuntuisi, jos et voisi käydä koulua tai joutuisit vaihtamaan koulua usein? Minkälaisia seurauksia sillä olisi tulevaisuutesi kannalta?
- Voisitko ottaa mukaasi ne asiat, jotka tekevät kodista kodin, jos joutuisit lähtemään sieltä pois?
- Mitkä olisivat ne viisi asiaa, joita itse kaipaisit kaikkein eniten, jos joutuisit lähtemään kodistasi?

OMAKOHTAISET KYSYMYKSET:

- Miltä uudelle paikkakunnalle muuttaminen sinusta tuntuisi tai on tuntunut?

PITKÄÄN PAIKALLA PYSYNEET ROMANIT

Varsinkin aikaisemmin romanien ajateltiin usein olevan vailla pysyvää ja vakinaista asuinpaikkaa ja kiertelevän ympäri maata ”pyytämässä” eli hankkimassa elantoaan. Viime vuosisadan puoliväliin asti monet romanit Suomessa elivätkin kiertolaiselämää. Kuitenkin myös romanien joukossa on sukuja, jotka ovat eläneet paikoillaan pitkiäkin aikoja.

Yksi näistä suvuista on Grönforsien suku, joka on vuodesta 1928 pitänyt tilaa Kiuruvedellä, Kainuun ja Pohjanmaan rajalla. Heidän omistamansa Porttilan talo oli aikanaan harvinaisuus, sillä suurin osa romaneista liikkui vielä 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla paljon paikasta toiseen. Romanien liikkuvuutta selitettiin pitkään ”synnynnäisellä vaellusvietillä”. Tosiasiassa se on ollut ennemminkin välttämätöntä toimeentulon hankkimiseksi.

Alina Nymanin emännöimään Porttilan taloon Kiuruvedelle olivat kiertävät romanit aina tervetulleita ja talon antimista tarjottiin kaikille. Hänen luonaan asui myös monia sukulaislapsia. Alina oli siis monille muillekin romaneille huoltaja. Samalla Alinan lapset kasvoivat hyväksymään kaikki apua tai levähdyspaikkaa tarvitsevat.

Alinan lapsista hänen poikansa Vihtori alkoi hoitaa perheen tilaa yhdessä äitinsä kanssa ja asettui kotitilansa maille asumaan. Aikuisena Vihtori avioitui Karjalasta evakkona tulleen, valtaväestöön kuuluvan Salme Sirkiän kanssa.

Porttilan talossa oli aina ollut hevosia, ja niistä tulikin Vihtorin elämäntyö. Hevoskauppa oli monien muidenkin romanimpiesten elannon perusta 1950-luvun lopulle saakka, kunnes traktorit ja muut maatalouskoneet rupesivat vähitellen syrjäyttämään hevoset. Hevosten käytön vähennyttyä maataloustöissä ryhtyi Vihtori tuomaan Suomeen lämminverisiä hevosia sekä valmentamaan ravihevosia. Myöhemmin hän koulutti Porttilan tilalla romanipoikia hevosalalle ja monet koulutukseen osallistuneista ovat edelleenkin aktiivisesti mukana alalla.

Aivan kuin äitinsäkin, myös Vihtori avasi kotinsa Porttilan talon ovet kaikille tarvitseville. Monille Porttilaan tulleille romaneille Vihtori antoi myös matkarahat kotimatkaa varten. Myös Vihtorin veli Feija oppi kotonaan auttamaan apua tarvitsevia ja kotipaikkakuntansa Kiuruveden köyhien lisäksi hän vei useita avustuskuormia myös Itä-Euroopan apua tarvitseville romaneille muun muassa Romaniaan, Slovakiaan ja Unkariin. Lisäksi kaikki Alinan lapset ovat kotonaan oppineet koulutuksen tärkeyden sekä korostaneet sitä myös omille lapsilleen mainiain lopputuloksien.

Nuoria miehiä ja lapsia Kauhajoella 1968. Valokuvaaja Pekka Laaksonen (SKS KRA).

TIETOKYSYMYKSET:

- Mikä teki Porttilan aikoinaan tilasta erityisen?
- Kuinka Porttilan tilalla on suhtauduttu toisiin ihmisiin?

TUNNEKYSYMYKSET:

- Pohdi, miksi Porttilan talossa oli aina niin ystävällinen vastaanotto?
- Millaisia vaikutuksia Porttilan talolla on mahdollisesti ollut Kiuruveden muille asukkaille?

OMAKOHTAISET KYSYMYKSET:

- Pohdi, miltä sinusta tuntuisi vierailla Porttilan tilalla?
- Kuinka asuinympäristösi vaikuttaa elämääsi?

ROMANIKODIT

Useimmat romanit ovat asuneet kiinteissä taloissa jo kolmen sukupolven ajan. Muiden suomalaisten tavoin romaneja asuu sekä vuokra- että omistusasunnoissa. Romaneja asuu ympäri Suomea, eniten suurissa kaupungeissa, kuten Helsingissä, Jyväskylässä, Tampereella ja Turussa. Suuremmissa kaupungeissa monet asuvat kerrostaloissa, mutta pienemmillä paikkakunnilla on mahdollista asua myös omakotitaloissa. Tärkeätä on turvallisuus, ja siksi koti halutaan rauhalliselta alueelta. Tällaisella alueella romanien on myös helpompi tulla hyväksytyksi uuteen asumisyhteisöön: romanit arvostavat luottamuksellisia ja tuttavallisia suhteita naapureihin.

Koti on romaneille tärkeä paikka, ja siitä pidetään hyvää huolta. Romanit arvostavat erityisesti siisteyttä ja puhtautta, minkä takia asuntoja siivotaan ja remontoidaan ahkerasti. Puhtauden vaaliminen on pitkälti perua ajalta, jolloin suuri osa romaneista eli kiertäen paikasta toiseen. Silloin puhtaus oli tärkeätä sairauksien ennaltaehkäisyssä. Puhtaus ilmenee varsinkin suhteessa ruokaan – kaiken suuhun laitettavan tulee olla puhdasta, ja siksi esimerkiksi ruokailuvälineet eivät voi koskea lattiaan. Perinteisessä romanikodissa keittiö onkin kodin puhtain paikka. Myös hygieniasta huolehditaan tarkasti. Kädet pestään usein, esimerkiksi aina ulkoa sisälle tultaessa. Vaatteiden tulee olla ehjät, siistit sekä puhtaat. Sen takia romanikodissa pestäänkin usein pyykkiä.

Romanikodit sisustetaan näyttävästi ja koristeellisesti. Tauluissa ja peileissä voi olla massiiviset kehykset, ja huonekalut ovat tavallisesti perinteikkäitä. Verhot ovat usein näyttäviä ja väreiltään muuhun kalustukseen sopivia. Väreissä suositaan yleensä kirkkaita, vaaleita ja ”puhtaita” värejä. Jokaiselle esineelle on oma määrätty paikkansa. Tällaisella sisustuksella halutaan ilmentää järjestystä ja pysyvyyttä. Myös perheen sisäinen hierarkia vaikuttaa asumiseen esimerkiksi asuinkerroksen valinnassa ja huonejärjestelyissä.

Sosiaalinen elämä romanikodissa on vilkasta. Perhe ja suku ovat romanikulttuurin tukipilari, ja sukulaisten luona vierailaan tiuhaan. Romanikodissa vieraita käykin lähes päivittäin ja kyläilijöitä kohtaan ollaan vieraanvaraisia. Vaikka ystävät ja sukulaiset tulisivatkin läheltä, heille tarjotaan aina kahvit ja tilanteen mukaan ruokaakin. Sukurakkaus näkyy myös sisustuksessa: monessa romanikodissa on olohuoneessa esillä lasten ja lastenlasten kuvia vitriinissä tai kirjahyllyssä. Asujan vanhempia ja jo edesmenneitä sukupolvia voidaan kunnioittaa pitämällä heidän kuviaan esillä keittiössä.

Kuten kaikille muillekin, romaneille koti on hyvin henkilökohtainen paikka, ja kukin sisustaa sen oman makunsa mukaan. Tämän takia jokainen romanikoti

on ainutlaatuinen ja ilmentää siellä asuvien ihmisten arvoja sekä esteettisiä mieltymyksiä.

Romanikodin sisustusta. Valokuvaaja Marita Korp.

TIETOKYSYMYKSET:

- Missä päin Suomea romaneja asuu? Millaisissa asunnoissa he asuvat?
- Miksi kodin siisteys ja puhtaus ovat tärkeitä romaneille?

TUNNEKYSYMYKSET:

- Millaista olisi vieraila romanikodissa? Kuinka sinut otettaisiin vastaan?
- Tarkastele yllä olevia kuvia erään romanikodin olohuoneesta. Mitä olohuoneen sisustus mielestäsi kertoo asunnossa asuvasta perheestä?

OMAKOHTAISET KYSYMYKSET:

- Minkälaisessa asunnossa ja minkälaisella alueella itse asuisit mieluiten? Minkä takia?
- Mitä asioita arvostat nykyisessä kodissasi ja asuinympäristössäsi?

ROMANINAISET

Pitkä hame ja pukuun kuuluva pusero eli röijy sekä esiliina olivat 1800-luvulla tavallisia naisten käyttämiä vaatteita Suomessa. Valtaväestön siirtyessä hiljalleen käyttämään uudenaikaisempia malleja pitäytyivät romaninaiset perinteisessä talonpoikaisnaisen asussa, josta ajan mittaan kehittyi romaninaisille tunnusmerkillinen puku. Romaninainen osoittaa puvullaan naiseutensa sekä sitoutumisen omaan kulttuuriinsa – niin itselleen kuin muillekin. Romaninaiselle pukuun pukeutuminen on tärkeä siirtymäriitti, joka kuvastaa siirtymistä lapsuudesta aikuisuuteen. Kaikki romaninaiset eivät pukeudu perinteiseen pukuun. Kyseessä on tytön oma valinta, mutta kerran puvun valittuaan hänen oletetaan käyttävän sitä läpi elämänsä.

Romaninaiselle tärkeitä keinoja hankkia elantoa ovat aikaisemmin olleet esimerkiksi käsitöiden myynti ja povaaminen, eli kädestä ennustaminen. Naiset ovat myös pitkälle huolehtineet lapsiin ja kodinhoitoon liittyvistä tehtävistä. Romaniyhteisöissä naisilla on lisäksi vahva rooli kulttuurin ja yhteisöllisyyden välittäjinä nuoremmille sukupolville.

Nykyään käsitöiden merkitys osana toimeentuloa on vähentynyt teollisten tuotteiden takia, mutta romanien käsityöosaaminen on yleisesti edelleen korkeaa. Romanien kiinnostus koulutusta kohtaan on kasvanut ja tänä päivänä yhä useampi romaninainen käykin kodin ulkopuolella töissä.

Lue seuraava artikkeli ja pohdi sen jälkeen kysymyksiä:

http://www.edu.fi/download/124528_yhdessa_oppimaan_romaninaisen_puku.pdf

Povausta Kansanrunousarkistossa. Valokuvaaja Pekka Laaksonen (SKS KRA).

TIETOKYSYMYKSET:

- Mikä on tyypillistä romanipukeutumiselle?
- Miksi korut ovat olleet romaneille tärkeitä?

TUNNEKYSYMYKSET:

- Pohdi, miltä romanipuvun käyttöönottoaminen tuntuu?
- Kuvassa romaninainen povaa Kansanrunousarkiston työntekijälle Helsingissä. Tuleeko povaus vaikuttamaan arkiston työntekijän elämään? Perustele vastauksesi.

OMAKOHTAISET KYSYMYKSET:

- Mitä oma vaatetuksesi kertoo sinusta?
- Kuinka aikuisuuteen siirtyminen tulee näymään sinun pukeutumisessasi?
- Millaisia erilaisia "tunnuksia" eli erilaisia pukeutumistyyliä kaveripiirissäsi esiintyy? Mitä niillä halutaan viestittää?

ROMANIMIEHET

Romanimiehien erityiseen tietotaitoon on aina kuulunut hevososaaminen. Tämä näkyy vieläkin etenkin romanimpiesten hevos- ja raviharrastuksessa. Hevosen asema romanikulttuurissa oli pitkään tärkeä, sillä hevonen oli perheen elämän keskiössä romanien kiertäessä. Nykyään romanimiehet hankkivat elantoa hevoskauppoja enemmän autokaupoilla. Hevoset ja ravit ovat edelleen tärkeä harrastus.

Romanimpiesten pukeutuminen ei ole yhtä perinteistä ja vahvasti kulttuuriin sidottua kuin romaninaisilla. Heidän asuunsa kuuluu yleensä valkoinen paita, suorat mustat housut sekä liivi tai pusakka. Asun ja yleisen ulkoasun on tärkeintä olla siisti.

Aivan kuten muutkin suomalaismiehet, myös romanit osallistuivat Suomen puolustamiseen talvi- ja jatkosodissa. Arvion mukaan romanimiehiä oli rintamalla yli 1000. Tämä on vahvistanut romanien ylpeyttä suomalaisuudestaan. Helsingissä Hietaniemen hautausmaalla on sodissa vuosina 1939–1945 kaatuneiden ja menehtyneiden romanien muistomerkki.

Romanimpiesten keskuudesta on noussut tunnettuja iskelmälaulajia sekä muun muassa valtaväestönkin keskuudessa suosiota saavuttanut romaniyhtye Hortto Kaalo, joka perustettiin vuonna 1969 ja on keikkaillut 2000-luvullakin satunnaisesti.

Kuuntele Hortto Kaalon tunnettu kappale ”Miksi ovet ei aukene meille?” ja tämän jälkeen haastattelu (”Ääninäyte”). Klikkaa linkkiä ja katso:

- Esitys Osakuntakeikalta Turussa 23.10.1970, kesto 1:55.
- Ääninäyte 18.12.1971, kesto 1:18.

<http://www.yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=26&t=5&a=1587>

Romanimies, poika ja hevonen tallin edessä.
Valokuvaaja Karl von Schoultz (ilm. 1950-luku) (SKS KRA).

TIETOKYSYMYKSET:

- Millaisia ennakkoluuloja Hortto Kaalo -yhtye on urallaan kohdannut?
- Miksi ennakkoluulot ovat vähentyneet?

TUNNEKYSYMYKSET:

- Kuinka musiikki ja musiikkivideot vaikuttavat sinun asenteisiisi?
- Millaisia epäkohtia sinä haluaisit tuoda esiin, esimerkiksi musiikin avulla?
- Miksi romaneja syrjitään Suomessa, vaikka he ovat itse suomalaisia ja osallistuneet muun muassa Suomen puolustamiseen?

OMAKOHTAISET KYSYMYKSET:

- Mitä harrastukset kertovat ihmisestä? Ovatko esimerkiksi autojen harrastajat tai hevosharrastajat tietynlaisia? Millaisia?
- Romanikulttuurissa hevoset ja autot ovat sekä harrastus että ammatti. Olisiko sinun mahdollista muuttaa harrastuksesi ammatiksi?

ROMANIT MAASEUDULLA

Suomi oli maatalousyhteiskunta 1900-luvun alkupuolella – valtaosa ihmisistä asui siis maaseudulla ja sai elantonsa maataloudesta. Elämä maaseudulla oli paljon vilkkaampaa kuin nykyään. Tällöin oli myös hyvin yleistä, että maalaistaloissa majoittui erilaisia kierteleviä ihmisiä. Jotkut romanit omistivat talon ja maata, mutta suurin osa maaseudulla eläneistä romaneista ”kulki” tai ”oli kululla” eli he liikkuvat hevosin ja kärryin talosta toiseen 1950- ja 1960-luvuille asti. Kululla olevat romanit eivät siis asuneet paikallaan tai käyneet säännöllisesti töissä vaan elättivät itsensä muiden kulkijoiden tapaan kausiluontoisilla sekatöillä maataloilla. Romanit, niin kuin muutkin tuon ajan maata omistamattomat ihmiset, olivat riippuvaisia maaseudulla niistä ihmisistä, joilla oli hallussaan pysyvä asumus. He joutuivat siis luottamaan muiden ihmisten apuun.

Maanviljelijät oppivat tuntemaan oman alueensa romanit ja puhuivat heistä usein toverillisesti. Tuttuihin taloihin ja tuttujen ihmisten luo romanien olikin melko luontevaa mennä pyytämään yösijaa, toisinaan jopa koko talveksi. Romanit olivat tärkeä osa maaseudun toimintaa ja myös valtaväestö hyötyi romanien tiedoista, taidoista ja avusta maaseudun töissä. Miehet osallistuivat pelto- ja metsätöihin, ja naiset talon kotitöihin, kuten pyykinpesuun, siivoamiseen, ruoanlaittoon, lastenhoitoon ja veden kantamiseen. Lisäksi maaseudun romanit harjoittivat perinteisiä elinkeinojaan, kuten hevosauppaa, povaamista ja käsitöiden tekoa.

Toisen maailmansodan jälkeen maatalouden koneellistuminen syrjäytti vähitellen ihmistyövoiman käytön ja perinteinen maaseutuyhteiskunta rupesi katoamaan. Tämä vaikeutti romanien asemaa maaseudulla ja ajoi heidät hiljalleen kaupunkiin muiden ihmisten tavoin. Romaneille ei kuitenkaan ollut kaupungeissa asuntoja eikä heidän perinteisille elinkeinoilleen kysyntää. He joutuivat asumaan kurjissa oloissa kaupunkien laidoille syntyneissä leireissä, esimerkiksi teltoissa ja vanhoissa junanvaunuissa. Muiden romanien kanssa asuminen oli kuitenkin yhteisöllistä ja tuntui turvalliselta.

Sodan jälkeen myös rahan käyttö maaseudulla lisääntyi. Samalla tavaroiden ja palveluiden vaihtokaupat harvenivat. Vaihdantatalouden hiipumisen myötä myös henkilökohtaisten ihmissuhteiden tärkeys väheni. Kun ihmisten väliset suhteet eivät enää olleet yhtä tiiviitä kuin ennen, romanien ja valtaväestön vuorovaikutussuhde heikentyi. Kun ihmiset etääntyivät toisistaan, kasvoivat samalla ennakkoluulot vieraita ihmisiä ja kulttuureita kohtaan. Romaneihin kohdistuvat ennakkosenteet perustuvatkin pitkälti tietämättömyyteen.

ROMANIT KAUPUNGEISSA

Sotien jälkeen Helsingistä ympäristöineen oli tullut yksi Suomen tärkeimmistä romanien asuttamista alueista. Kaupunkien väestö kasvoi yleisesti nopeasti kun maaseudulta muutettiin kaupunkeihin paremman elämän toivossa ja niin myös monet romanit lähtivät tyhjenevältä maaseudulta. Romanien toivottiin asettuvan kaupungeissa aloilleen samoin kuin muidenkin kansalaisten. Kaupungeissa romanien elinolot olivat kuitenkin sodan jälkeen hyvin kehnot. Romaneja asutettiin Helsingissä telttaleireille syrjään kaupungin keskustasta. Kaupunki toimitti romaneille asunnoiksi muun muassa vanhoja junavaunuja ja parakkeja. Lisäksi romaneja asui itse rakentamissaan pahvi- ja havumajoissa sekä teltoissa, joissa oli talvisin hyvin kylmää.

Elämä kaupungeissa oli kovaa, koska toimeentuloa ei voinut enää hankkia perinteisillä elinkeinoilla kuten maatalon töihin osallistumisella ja tutuissa taloissa kiertämällä. Kurjuuden takia jotkut romanit joutuivat turvautumaan myös laittomiin tapoihin hankkia elantonsa, esimerkiksi laittoman viinan myymiseen. Samalla lasten koulunkäynti jäi entistä vähemmäksi.

Hiljalleen Helsingissä ymmärrettiin, ettei romanien asuttaminen hökkelikylissä ollut kestävä ratkaisu. Osittain tämä oli sen ansiota, että romanit aktivoituivat yhteiskunnallisesti ja rupesivat itse taistelemaan parempien elinolosuhteiden puolesta. Huomiota ryhdyttiin kiinnittämään erityisesti romanien asumiseen sekä lasten ja nuorten kouluttamiseen. Myös romanien huono kohtelu ja syrjintä esimerkiksi ravintoloissa nousivat esille sosiaalisina epäkohtina.

Vuonna 1970 valtion budjettiin varattiin rahaa romanien asuntotilanteen korjaamiseksi. Edellisenä vuonna yksin Helsingissä oli ollut 50 romaniperhettä asunnon tarpeessa. Näissä perheissä oli kymmeniä alaikäisiä lapsia, joita otettiin huostaan huonojen asuinolojen takia. Pian kaupunki alkoi sijoittaa romaneja eri puolilla kaupunkia oleviin kaupungin vuokratiloihin eikä romanien tarvinnut enää asua telttaleireissä.

Nykyisin romaneja asuu ympäri Suomea paljon esimerkiksi eri kaupunkien omistamissa vuokra-asunnoissa ja lähiöissä. Romaneilla on ollut vaikeuksia saada asuntoa yksityisiltä markkinoilta, koska heitä kohtaan on esiintynyt ennakkoluuloja ja heidän taloudellinen asemansa on edelleen heikko. Vuosikymmenten varrella romanien yhteiskunnallinen osallistuminen on kuitenkin lisääntynyt romanien oman aktivoitumisen ja viranomaisien kanssa tehtävän yhteistyön johdosta.

Romanikulttuuri on luonnollinen osa suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria niin maalla kuin kaupungeissakin. Lapset tunnistavat oman romani-identiteettinsä ja ovat siitä ylpeitä: ”Kuulun romaneihin ja muuten oon suomalainen ja tavallinen lapsi.

Maja-asumus. Valokuvaaja Karl von Schoultz (ilm. 1950-luku) (SKS KRA).

TIETOKYSYMYKSET:

- Miksi romaneiden asuinolosuhteet olivat huonot?
- Mistä materiaaleista kuvan maja-asumus näyttää olevan tehty? Minkä takia juuri niitä materiaaleja on käytetty? Minkälaista maja-asumuksessa on asua?

TUNNEKYSYMYKSET:

- Millaiset seikat ajavat ihmisen hankkimaan elantonsa laittomasti?

OMAKOHTAISET KYSYMYKSET:

- Mitkä kaikki asiat muuttuisivat elämässäsi, jos joutuisit muuttamaan kuvan mukaiseen ympäristöön?
- Millä tavoin sinä määrittelet itseäsi (esimerkiksi suomalainen, savolainen, helsinkiläinen, eurooppalainen, jalkapalloilija, koululainen...)? Ovatko jotkin määritelmät ristiriidassa keskenään (esimerkiksi eurooppalainen ja suomalainen)?

INFOPAKETTI OPETTAJALLE SUOMEN ROMANEISTA

Romanit ovat Suomessa 1500-luvulta asti asunut kielellinen ja kulttuurinen vähemmistö, johon kuuluu Suomessa tällä hetkellä reilut 10 000 henkilöä. Lisäksi Ruotsissa arvioidaan asuvan noin 3000 Suomen romania. Romanit ovat Suomen kansalaisia, joilla on sekä vahva kulttuurinen romani-identiteetti että kansallinen suomalainen identiteetti, johon on vaikuttanut muun muassa talvi- ja jatkosotiin osallistuminen. Vuonna 1995 romaneille määriteltiin oikeus oman kielen ja kulttuurin kehittämiseen, mikä on edelleen vahvistettu vuonna 2000 voimaan tulleessa perustuslaissa. Valtaosa romaneista kuuluu Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon, ja myös helluntailiikkeen sekä muiden vapaiden suuntien toiminnassa on runsaasti romaneja.

Romanien taloudellinen ja sosiaalinen asema on tukitoimista huolimatta edelleen valtaväestöä heikompi. Viime vuosina sekä romanivanhemmat että viranomaiset ovat ilmaisseet huolensa lasten koulunkäynnistä, sen keskeyttämisistä sekä oman kielen ja kulttuurin opetuksen asemasta kouluissa. Syrjintä sekä opettajien valmiudet kohdata romanikulttuuria ovat myös olleet esillä.

Suomen koulutusta painottavassa kulttuurissa romaniväestön suhteellisesti alhaisempi koulutustaso on ollut yksi suurimmista syrjinnän ja huono-osaisuuden syistä. Nykyisin romanit kuitenkin kouluttautuvat useisiin ammatteihin ja osallistuvat ammatillisiin jatko- ja täydennyskoulutuksiin. Romaniväestön keskuudessa vaikuttaakin siltä, että kehityksessä on uudenlainen sosiaalinen jakautuminen, jossa romanikansaa jakaa koulutus ja sen kautta kiinnittyminen yhteiskuntaan. Koulutetut romanit ovat tietoisia romaniperinteestä ja pitävät sitä arvossa, mutta eivät kuitenkaan eristäydy suomalaisesta yhteiskunnasta. Köyhimpien romanien joukossa perinteisissä tavoissa pitäytyminen taas saattaa johtaa muusta yhteiskunnasta eristäytymiseen.

Suomen ihmisoikeuspolitiikan yhtenä painopisteenä on romaniväestön tasa-arvoisen aseman kehittämisen tukeminen ja seuraaminen. Yleisesti ottaen romanien asema viime vuosina onkin parantunut viranomaisien ja romanien

yhteisten ponnistusten ansiosta. Romanien ja valtionhallinnon yhteistyönä valmistettiin vuonna 2009 Suomen romanipoliittinen ohjelma, jossa määritellään tavoitteet romanien osallisuuden ja yhdenvertaisuuden parantamiseksi sekä linjataan keinoja näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Romanipoliittinen ohjelma on huomioitu myös vuonna 2011 nimitetyn hallituksen hallitusohjelmassa.

Romanien näkyvyyttä on lisännyt myös heidän aktiivinen järjestötoimintansa sekä valtion virallistamat romaniasiain neuvottelukunta sekä alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat. Koulutukseen liittyvissä kysymyksissä tärkeä tekijä on myös Opetushallituksen Romaniväestön koulutusryhmä. Lisäksi Suomi on ollut aloitteellinen kansainvälisen romanipolitiikan kehittämisessä. Romanien omasta kansainvälisestä verkostoitumisesta kertovat muun muassa oma yhteinen lippu ja kansallislaulu ”Gelem, Gelem!”, jotka hyväksyttiin Lontoossa vuonna 1971.

Romanikielen taito on viidenkymmenen viime vuoden aikana heikentynyt yhteisön hajaantumisen sekä kulttuurin ja yhteiskunnan muuttumisen takia. Romanikieltä on opetettu kouluissa lapsille vuodesta 1989 lähtien, ja viime vuosina romanikielen opettajien koulutusta on kehitetty sekä oppimateriaaleja toimitettu. Helsingin yliopistossa on lisäksi käynnistetty vuonna 2011 romanikielen yliopistotason opetusta. Myös romanikieliset jumalanpalvelukset, uutiset ja sanomalehtiartikkelit ovat lisänneet romanien kiinnostusta kieltään kohtaan sekä vaikuttaneet positiivisesti kielen kehitykseen. Vaikka romanikielen opetus on turvattu lailla, niin käytännössä sitä uhkaa sammuminen; vain osa romanilapsista saa peruskoulussa romanikielen opetusta. Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unesco luokittelee Suomen romanikielen uhanalaiseksi. Koska romanikodeissa puhutaan sekaisin suomea ja romanikieltä, on myös lasten suomenkielentaito koulun alkaessa keskimääräistä heikompi. Vuodesta 2009 Suomessa on toiminut suullisen romanikielen harjoittamiseen tarkoitettuja romanikielen kielipesiä kaikenikäisille romaneille.

Romanikulttuuri perustuu tiiviille ihmissuhteille sekä tapojen noudattamiselle. Muun muassa vanhempien kunnioittaminen on tärkeää, tunne-elämää korostetaan ja lapset pyritään kasvattamaan ulospäin suuntautuneiksi ja sosiaalisesti taitaviksi.

Romanien historiaa

Siitä miten romanit ovat saapuneet Eurooppaan on olemassa lukuisia teorioita, mutta luotettavia kirjallisia lähteitä ei ole juurikaan olemassa. Romanit eivät itse ole kirjoittaneet historiaansa muistiin ja tietämys romanien

varhaisvaiheista perustuukin lähinnä kielitieteilijöiden ja antropologien tekemään kielellisten ja kulttuurillisten piirteiden vertailevaan tutkimukseen. Erään käsityksen mukaan romanit lähtivät liikkeelle Intiasta kolmena suurena muuttoaaltona toisen vuosituhannen vaihteen paikkeilla. Täten romanit eivät olisi missään vaiheessa olleet yhtenäinen liikkeelle lähtenyt ryhmä, vaan he olisivat lähteneet useina pieninä ryhminä vuosisatojen kuluessa. Todennäköisiä syitä romanien liikkeelle lähtöön olivat alueelliset levottomuudet sekä luonnonmullistukset ja nälänhätä.

Kielentutkijat huomasivat romanikielen olevan läheistä sukua intialaisille murteille ja sanskritin kielelle. Tarinan mukaan nuori opiskelija huomasi 1700-luvulla että hänen intialaisten ystäviensä puhuma kieli muistutti hänen kotikaupunkinsa romanien kieltä. Opiskelija laati intialaisten ystäviensä kanssa tuhannen sanan listan heidän puhumansa kielen sanoista ja testasi kotikaupunkinsa romaneilla tiesivätkö he sanojen merkityksen. Romanit pystyivät vaivatta selittämään, mitä intialaisten käyttämät sanat tarkoittivat, joten opiskelija päätteli kielten olevan hyvin lähellä toisiaan. Tämän jälkeen myös varsinaiset kielentutkijat alkoivat tutkia romanikielen alkuperää ja sijoittivat sen Pohjois- tai Luoteis-Intiaan.

Todennäköisesti ensimmäinen maininta romaneista Euroopassa on vuodelta 1322, jolloin fransiskaanimies Simon Simeons kirjasi muistiinpanon pienestä Kreetan saarelle leiriytyneestä muukalaisryhmästä. Aluksi liikkuviin muukalasiin suhtauduttiin Euroopassa hyvin ja heille tarjottiin ruokaa, juomaa, yösijoja ja jopa rahaa sekä suojelua. Lyhyessä ajassa suhtautuminen kuitenkin muuttui paikoitellen vieroksuvaaksi, vaikka hallitsijat varustivat kiertolaisia toisinaan myös suojakirjein. Perinteen mukaan romanit liikkivat perhekunnittain hevosten vetämillä vankkureilla. Osa romaneista asettui myös heti Eurooppaan tultuaan paikoilleen ja on sulautunut seka-avioliittojen kautta valtaväestöön.

Suomeen romanit saapuivat noin viisisataa vuotta sitten pääasiallisesti lännestä Ruotsin kautta, minkä lisäksi jonkin verran romaneja on tullut maahan myös Baltian alueelta sekä Venäjältä. Kuten muukin yhteiskunnallinen kehitys, myös romaneihin kohdistuneet toimenpiteet noudattivat kansainvälisiä linjauksia jo tuolloin. Espanjan hallitsijat Ferdinand ja Isabella säätivät vuonna 1499 lain, jonka mukaan romanien tuli joko asettua paikoilleen ja hankkia kunniallinen ammatti tai lähdeä Espanjasta 60 päivän sisällä. Monien maiden hallitsijat jäljittelivät espanjalaisten tiukkoja käytäntöjä, jotka pyrkivät joko romaniväestön sulauttamiseen tai sulkemiseen yhteiskunnan ulkopuolelle. Siten Ruotsissakin vuoden 1594 Linköpingin kirkolliskokous julisti romanit kirkollisten toimitusten ulkopuolelle, mikä siihen aikaan merkitsi myös putoamista kirkon vastuulla olevan terveydenhuollon piiristä. Seuraavalla vuosisadalla vain

kymmenvuotias kuningatar Kristiina määräsi vuonna 1637 kaikki valtakunnan alueella tavatut romanit karkotettavaksi ja mikäli käskyä ei noudatettu, jopa surmattavaksi. ”Hirttolakia” ei tiettävästi koskaan pantu toimeen, mutta laki oli merkittävä siitäkin syystä, että siinä viitattiin Ruotsin valtakunnan alueella ensimmäistä kertaa yksinomaan romaneihin.

Niin muualla Euroopassa kuin Suomenkin alueella romanien historiaa luonnehti vuosisatoja pyrkimys sulauttaa romanit valtaväestöön vaikka pakkokeinoin. Yritykset hallita romaneja ja saada heidät asettumaan aloilleen epäonnistuivat monesti, minkä seurauksena kirkko ja valtio näkivät usein vaihtoehtona romanien sulkemisen yhteisöjen ulkopuolelle sekä heidän julistamisensa lainsuojattomiksi. Valistusaatteiden leviämisen myötä 1700–1800-luvuilla romaneihin liittyvät lait lieventyivät ja niitä purettiin, mutta heidän kiertämistään pyrittiin edelleen rajoittamaan esimerkiksi irtolaissäädöksin. Satoja vuosia kestänyt epäluulo on painanut romaneihin vahvan ulkopuolisuuden leiman, joka on näkyvissä edelleen.

Synkin ajanjakso romanien historiassa on eittämättä toinen maailmansota, jonka aikana Keski-Euroopassa satojatuhansia romaneja sai surmansa saksalaisten keskitysleireillä tai joutui pakenemaan vainoja. Varovaistenkin arvioiden mukaan toisen maailmansodan aikana yli puoli miljoonaa romanialaista kuoli keskitysleireillä, mutta heitä tapettiin myös kotikylissä ja heitä kuoli kuljetusten aikana.

Sotien jälkeen romanien tilannetta eri puolilla Eurooppaa vaikeutti ennakkoluulojen lisäksi se, ettei Euroopan elpyminen ja taloudellinen kasvu sodan jälkeen juurikaan koskenut heitä. Romaneja päinvastoin haittasi teollistuminen, kaupungistuminen ja maaseudun autioituminen, sillä se näivetti heidän perinteiset elinkeinonsa. Sosiaalisen aseman huonontuessa myös muu väestö alkoi suhtautua heihin yhä epäluuloisemmin ja heidän sulauttamiseensa valtaväestöön etsittiin keinoja kiertolaisuutta rajoittavien säädösten avulla. Ennakkoluuloja ruokkivat romanien vieras kieli, erilainen ulkonäkö ja liikkuminen suurissa ryhmissä. Viime vuosina romaneja ei ole suoranaisesti enää vainottu, mutta silti asenteet heitä kohtaan ovat usein ennakkoluuloisia. Tämä näkyy esimerkiksi vaikeutena löytää työtä ja asuntoa sekä lasten koulukiusaamisena.

Suomessa sodan myötä tulleiden evakkoromanien ongelmat nostivat romanien aseman poliittisesti merkittäväksi asiaksi, joka innoitti romanit toimimaan omien oikeuksiensa turvaamiseksi. Tätä taustaa vasten esimerkiksi perustettiin vuonna 1953 joulukuussa maan ensimmäinen varsinainen romanijärjestö Romanengos Staggos – Romanien liitto, joka pyrki

romanien oman osallistumisen pohjalta vaikuttamaan ensisijaisesti romanien kurjien asumis- ja elinolosuhteiden kehittämiseksi.

Ensimmäinen syrjinnän kieltävä laki tuli voimaan Suomessa 1970-luvulla. Vasta silloin toiminta romaneja ja heidän kulttuuriaan kohtaan alkoi muuttua valtaväestöön sulauttavasta toiminnasta vähemmistöryhmien taloudellista, sosiaalista ja sivistyksellistä asemaa parantaviksi tukitoimiksi.

Romanilasten elämää kodin ja koulun kulttuureissa

Romanilapsi elää kahden kulttuurin keskellä. Aiemmin romanikulttuurissa painotettiin luonnostaan oppimista ja romanisivistystä eli tapojen noudattamista ja oikeaa käyttäytymistä. Koulunkäynti ei juuri ollutkaan mahdollista liikkuvan elämäntavan takia, mutta nykyään sen katsotaan olevan välttämätöntä ja sitä pidetään tärkeänä. Koulua on aiemmin käytetty myös valtaväestöön sulauttamisen välikappaleena sekä uhkana romanikulttuurille ja -identiteetille, mikä osaltaan selittää romanien varauksellisen suhtautumisen koululaitokseen. Yhteiskunta pyrki sulauttamaan romaneja valtakulttuuriin jopa lähettämällä romanilapsia pois perheidensä luota, lastenkoteihin. Nykyään suhtautuminen koulunkäyntiin ja palkkatyön tekemiseen on muuttunut myönteisemmäksi. Koululaitosta ei koeta enää samalla tavoin uhkana omalle kulttuurille ja identiteetille – yhä useampi romani hakeutuu nykyisin koulutukseen ja työhön.

Romanikulttuurissa hyvien tapojen mukaan toimiminen on tärkeää ja sitä vaaditaan. Romanioppilaiden ehdottomina vahvuuksina on pidetty hyviä sosiaalisia taitoja sekä kohteliasta käytöstä. Kouluissa romanilapset ovat voineet kuitenkin oppia muilta lapsilta myös kielteisiä tapoja, kuten kiroilua. Lapsiasiavaltuutetun selvityksen mukaan romanilapset ovat usein erityisen vakavan koulukiusaamisen kohteena. Lisäksi perusopetuksen romanioppilailla on perinteisesti ollut enemmän poissaoloja suhteessa valtaväestön oppilaisiin. Romaniperheiden ja koulun välinen yhteistyö on viime vuonna kehittynyt, mistä johtuen romanioppilaiden ongelmiin pystytään nykyään puuttumaan luontevammin.

Koulujen opettajat eivät välttämättä tunne romanikulttuuria, ja se vaikeuttaa romanilasten koulunkäyntiä. Romaninuorten oppimisvaikeuksien ja koulunkäyntiin liittyvien ongelmien kohdalla on muistettava, että heidän isovanhempansa ovat löytäneet koulutusväylät sata vuotta myöhemmin kuin suomalainen valtaväestö. Siksi oppilaiden vanhemmilla ei välttämättä ole taitoa ja tietoa oppilaan tukemisessa koulunkäynnissä ja auttamisessa oppimisvaikeuksien kanssa. Kodin ja koulun myönteinen yhteydenpito on tärkeää lapsen koulumenestymiselle. Esimerkiksi romanivanhempien

osallistuminen koulun yhteisiin tapahtumiin luo yhteenkuuluvaisuutta ja hälventää ristiriitoja, joita oppilas saattaa kokea kodin ja koulun välillä.

Romanien kulttuurissa vaikuttavat edelleen vahvasti perinteiset ja yleisesti tarkastikin määritellyt normit, vaikka käytännön tasolla elämisen ratkaisut voivatkin olla monenlaisia. Romanit pitävät siisteyttä suuressa arvossa ja sen takia vaatteiden tulisi olla puhtaat ja kodin siisti. Vanhempien sukupolvien kunnioittaminen on edelleen tärkeää myös romaninuorille itselleen: romaninuoret esimerkiksi teittitelevät vanhempiaan noin 15-vuotiaasta alkaen. Vaatimuksia kulttuuristen tapojen ja perinteiden noudattamisesta aletaan osoittaa nuorille murrosiässä. Nuori siirtyy aikuisuuteen romanikulttuurin tapojen tuntemisen ja niiden noudattamisen kautta. Romanikulttuurissa seksuaalisuuteen liittyvät vahvat käytösnormit eikä aikuisuuteen liittyvistä asioista puhuta perheen keskuudessa. Siksi koulun antamaa sukupuolivalistusta on pidetty vanhempien romanien joukossa erittäin tärkeänä. Nykyään romaninuoret tekevät kompromisseja oman kulttuurin ja valtaväestön kulttuurien yhdistämisessä ja muutoksessa.

LÄHTEET

Fraser, Angus 2000 [1992]. *The Gypsies*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Grönfors, Janette & Viljanen, Anna Maria 2009. ”Ai tää lastenkodin lapsi” – *Selvitys 16 Mustalaislähetysten lastenkodeissa 1960–80-luvuilla eläneen romanin sijoittumisesta romaniyhteisöön ja suomalaiseen yhteiskuntaan*. Jyväskylä: 4-M Oy.

Lind, Armas 2010. *Caleb – romanipojan evakkotaipale*. Helsinki: Like Kustannus Oy.

Junkala, Seppo & Tawah, Sanna 2009. *Enemmän samanlaisia kuin erilaisia: Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2009:2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Jäppinen, Jere (toim.) 2009. *Varokaa, mustalaisia! Väärinymmärryksen historiaa: Suomen romanien vaiheita ja kulttuuria*. Helsinki: Helsingin kaupungin museo.

Laulajainen, Leena; Pirttilahti, Malla 2000. *Drom – romanien tie*. Helsinki: Opetushallitus.

Markkanen, Airi 2003. ”Luonnollisesti – Etnografinen tutkimus romaninaisten elämänculusta”. Teoksessa: *Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 33*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Markkanen, Airi 2003. ”Romaninuorten elämää Suomessa”. Teoksessa Harinen, Päivi (toim.): *Kamppailuja jäsenyyksistä: Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Ollikainen, Marketta 1995. *Vankkurikansan perilliset – Romanit, Euroopan unohdettu vähemmistö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Opetushallitus 2004. *Romanilasten perusopetuksen tila. Selvitys lukuvuodelta 2001–2002*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Opetushallitus 2006. *Romaniväestön koulutusyksikkö*. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus 2010. *Romanikielen oppimisen tuki: lego tšimb – iego džinta/oma kieli – oma mieli*. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus 2010. *Romanilapsen kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa*. Oppaat ja käsikirjat 2010:5. Helsinki: Edita Prima Oy.

Pirttilahti, Malla 2000. *Romanikulttuurin erityispiirteet asumisessa*. Ympäriministeriö: Ympäristöopas 77. Helsinki: Edita Oy.

Pulma, Panu 2000. "Mustalaiskysymyksestä etniseksi vähemmistöksi – Helsingin mustalaispolitiikka". Teoksessa Schulman, Harry; Pulma, Panu; Aalto, Seppo: *Helsingin kaupungin historia vuodesta 1945, 2. osa: Suunnittelu ja rakentuminen, sosiaaliset ongelmat, urheilu*. Helsinki: Edita.

Pulma, Panu 2006. *Suljetut ovet: Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rainbird, Marita. *"Minä ja identiteetti" – Romanilasten digitarina -työpaja* (DVD). Icebreakers Productions.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2004. *Suomen romanit*. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2004:2. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2009. Suomen romanipoliittinen ohjelma: työryhmän esitys. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009: 48. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
<http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1477342>.

Tervonen, Miika 2005. "Elämää veitsen terällä: Kiertävien romaneiden ja maanviljelijöiden väliset suhteet muistelukerronnassa 1920-1960". Teoksessa Häkkinen, Antti; Pulma, Panu; Tervonen, Miika: *Vieraat kulkijat-tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Yhdenvertaisuus.fi. *Kohti monimuotoisuutta. Vähemmistöt, syrjintä ja syrjimättömyys Suomessa*.
<<http://www.yhdenvertaisuus.fi/@Bin/114832/koulutusmateriaali-SEIS.pdf>>.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran artikkelihaku ja Kansanrunousarkisto:

Blomster, Risto. *Elli Ester "Ompelija-Elli" Palm (1933-) – Käsityöläinen ja perheenäiti*. Studia Biographica 4. 1997-. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Laiti, Malla. *Grönfors, suku*. Studia Biographica 4. 1997-. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kiitos!

Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura ry
Hallituskatu 2 B 2.krs, 00170 Helsinki
Tel +358 40 128 0818
info@kulttuuriperintokasvatus.fi